
УДК 343.98

С. А. КУПЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «РОЗВІДУВАЛЬНЕ ОПИТУВАННЯ»

Розглянуто погляди радянських, вітчизняних та зарубіжних учених на зміст поняття «розвідувальне опитування». Виокремлено дискусійні аспекти, які впливають на існування полеміки навколо дефініції «розвідувальне опитування» та на неоднозначне розуміння її змісту серед науковців і практичних працівників.

Ключові слова: *зміст, розвідувальне опитування, оперативний підрозділ, оперативно-розшукова діяльність.*

Kupenko, S.A. (2015), "The content of the concept of «reconnaissance survey»" ["Zmist poniattia «rozviduvalne opytuvannia»"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 93–97.

Постановка проблеми. Ухвалений Верховною Радою України ще 18 лютого 1992 року закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1] і Кримінальний процесуальний кодекс України, уведений у дію 19 листопада 2012 року [2], поставили перед практичними працівниками і вченими ряд нових завдань. Основними з них можна вважати дослідження й використання сучасних засобів, прийомів і методів збирання, перевірки та оцінки відомостей, на основі яких суд, прокурор, слідчий у порядку, визначеному законом, встановлює наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також інших обставин, що мають значення для судочинства. Важливим при цьому стає вивчення проблем теорії та практики проведення розвідувального опитування в оперативно-розшуковій діяльності (далі – ОРД) [3, с. 81].

Слід зазначити, що проведення розвідувального опитування в цілому регламентовано законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Однак закон не пояснює значення багатьох використовуваних у теорії та практиці понять і не розкриває природу розвідувального опитування. У зв'язку з цим у наукових працях уже здійснювалися спроби дати зрозумілі тлумачення змісту розвідувального опитування, але вони не завжди є безперечними і закінченими.

Стан дослідження. Дослідженню теоретико-прикладних проблем використання розвідувального опитування приділяли увагу О. С. Герщенко, М. Ю. Лір, В. В. Матвійчук, М. М. Руденко, В. О. Сілюков, В. Г. Телійчук, В. А. Черепанов, М. О. Шилін, М. О. Янковий та ін. Однак на сьогодні залишається недостатньо визначеним зміст розвідувального опитування, що негативно впливає на теорію та практику оперативно-розшукової діяльності.

Метою цієї статті є формулювання авторського визначення поняття «розвідувальне опитування».

Виклад основного матеріалу. Енциклопедичне пояснення терміна «опитування» тлумачиться як звернення до однієї або кількох осіб із запитаннями для збирання певних відомостей, з'ясування чого-небудь [4]. Аналогічне визначення знаходимо і в інших джерелах, наприклад у Великій радянській енциклопедії [5]. У словнику С. І. Ожегова вказано, що опитати означає отримати відповіді на які-небудь питання. Питання – це словесне звернення, яке потребує відповіді [6, с. 359]. Таким чином, опитування – це постановка питань за обставинами, якими цікавиться одна сторона, й отримання на них відповідей.

Правова природа розвідувального опитування, на думку М. О. Янкового, накладає свій відбиток на його результати. Результатом розвідувального опитування є відомості, що становлять оперативний інтерес. Ці відомості доказами не є, хоча й мають не пересічне значення для розкриття та розслідування злочину, забезпечують ефективність, повноту та об'єктивність розслідування [7, с. 68].

З точки зору В. М. Євдокимова, розвідувальне опитування – це самостійний оперативно-розшуковий захід (далі – ОРЗ), тому його не слід розуміти як отримання оперативним працівником відомостей від особи, яка виконувала завдання оперативного працівника [8, с. 18].

К. В. Антонов та С. А. Панкін вважають, що психологічний бік розвідувального опитування – це тактична боротьба двох сторін, які мають свої інтереси. Прийоми і методи опитування з боку психології – це основні способи ведення тактичної боротьби з опитуваним для вирішення оперативних завдань [9, с. 75].

Водночас важливе значення для уявлення природи розвідувального опитування має первинна оперативно-розшукова інформація, отримана внаслідок проведення цього ОРЗ. Оперативно-розшукова інформація характеризується низкою особливостей, умовно може класифікуватися за природою виникнення, структурою, спрямованістю, джерелами, процесуальним значенням. В теорії оперативно-розшукової діяльності існує також думка, що отримана в результаті вказаної діяльності інформація може бути неповною, імовірною, недостатньо конкретною або такою, що орієнтує, а також може містити суб'єктивну думку особи, яка надала цю інформацію оперативному працівнику. Як зауважує І. В. Сервецький, слід також враховувати той факт, що особа, яка надала якусь цікаву для оперативного працівника інформацію, свідомо може вводити останнього в оману або саме її може бути спеціально дезінформовано зацікавленими особами [10, с. 253].

Значення розвідувального опитування в ОРД полягає, насамперед, у тому, що за його допомогою отримана первинна оперативно-розшукова інформація може використовуватися не тільки як орієнтуюча й виключно для виконання завдань оперативних підрозділів, а й в організаційно-тактичних і процесуальних цілях під час кримінального провадження. Незважаючи на можливості отримання оперативно-розшукової інформації, що надає техніка, опитування в ОРД залишається головним «інструментом», за допомогою якого отримується інформація від основних її носіїв – людей.

Проаналізувавши різні наукові підходи до розуміння значення та змісту розвідувального опитування, ми встановили, що поняття «опитування» в ОРД має містити в собі ряд обов'язкових елементів, які найповніше відображатимуть його сутність, зокрема правову основу, завдання, суб'єкт, об'єкт, характер одержуваної інформації. Однак до цього часу не вирішено низку дискусійних питань, що стосуються змісту поняття «розвідувальне опитування» в ОРД. Річ у тім, що дотепер серед вітчизняних фахівців у сфері ОРД немає єдиної думки стосовно доцільності віднесення розвідувального опитування до методу оперативно-розшукової діяльності чи оперативно-розшукового заходу, а також щодо використання його єдиної назви «розвідувальне опитування» чи «оперативне опитування».

Так, у своєму науковому дослідженні М. М. Руденко розмежовує опитування в ОРД на два елементи: метод і захід. На його думку, опитування як метод ОРД – «це спосіб (систематизована, вироблена теорією та практикою ОРД сукупність дій) отримання оперативно-розшукової інформації, заснований на безпосередньому чи опосередкованому спілкуванні (через інших уповноважених ним осіб: працівників інших підрозділів ОВС або осіб, які знаходяться у конфіденційних стосунках з оперативним працівником) для пізнання фактів, подій, осіб, які мають значення для вирішення завдань ОРД» [11, с. 12]. На наш погляд, конкретизація цього методу відбувається у самій методиці опитування в комплексі з іншими методами пізнання в ОРД.

Слід також звернути увагу, що, за визначенням М. М. Руденка, розвідувальне опитування в ОРД може також розглядатися як засіб отримання первинної оперативної інформації, тобто те, за допомогою чого отримується оперативна інформація для вирішення завдань ОРД [11, с. 12]. Однак, на наш погляд, розвідувальне опитування не доцільно розглядати як засіб отримання первинної оперативно-розшукової інформації внаслідок наявності сталого і зрозумілого для уявлення визначення засобів ОРД, під якими розуміють сукупність об'єктів, що використовуються в оперативно-розшуковій практиці, тобто оперативні обліки, оперативна техніка та службово-розшукові собаки.

Ми цілком згодні з думкою І. П. Козаченка, який ще у 1984 році говорив про «єдину мову юриспруденції та понятійного апарату» та звертав увагу вчених як на негативний фактор, що впливає на весь процес законотворчої та правозастосовної діяльності, використання двох чи більше визначень або взаємозаміну одного терміна іншим [12, с. 9]. При всій їхній можли-

вій зовнішній схожості наявні й принципові розбіжності.

Використовуючи семантичний аналіз, звернемося до співвідношення термінів «метод» та «захід».

В основному законі, що регламентує проведення оперативно-розшукової діяльності, ми не знаходимо терміна «метод», який відносився би до права оперативних підрозділів здійснювати опитування осіб з будь-якою метою. Водночас у ст. 2 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що ОРД являє собою систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1]. Можна резюмувати, що законодавець під правом оперативного підрозділу проводити опитування осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу тощо припускає, що ця дія має сприйматися саме як захід. До аналогічного висновку дійшли і М. А. Погорецький з М. М. Руденком, стверджуючи, що в основі розвідувального опитування як оперативного заходу лежить такий метод пізнання, як опитування [13, с. 64]. При цьому слід зазначити, що цей метод пізнання лежить також в основі пояснення (наприклад, п. 4 ст. 208 КПК України) та таких процесуальних дій, як допит свідка, потерпілого, малолітньої або неповнолітньої особи, обвинуваченого, експерта (статті 224–226, 351–353, 356, 490, 491 КПК України).

Проте такі процесуальні дії, зауважують М. А. Погорецький та М. М. Руденко, від того, що для їх здійснення використовується опитування, називаються не методом, а відповідними слідчими діями, що цілком логічно й обгрунтовано як з методологічної точки зору, так і з правової [13, с. 64], з чим ми також погоджуємося.

Тлумачний словник української мови пояснює термін «метод» як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя. Іншим поясненням є також «прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо)». У цьому ж словнику наявний і термін «захід», який трактується як «сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь» [4]. Більш фундаментальним можна вважати підхід до трактування терміна «метод», викладений у філософських словниках. Наприклад, у філософському енциклопедичному словнику зазначено, що філософська категорія «метод» (від грец. *methodos* – шлях, спосіб дослідження, навчання, викладення) визначається як сукупність прийомів і операцій пізнання та практичної діяльності; як спосіб досягнення певних

результатів у пізнанні і практиці. Застосування того чи іншого методу визначається метою пізнавальної або практичної діяльності, предметом вивчення або дії та умовами, в яких здійснюється діяльність [14, с. 478].

На наш погляд, у теорії і практиці ОРД опитування якраз і належить до методів пізнання, що використовуються для отримання необхідної інформації. Філософські методи «працюють» в ОРД зазвичай не безпосередньо, а доповнюються іншими загальнонауковими методами. Опитування в цьому випадку слід розглядати більш як тактико-психологічний метод вивідання інформації.

Вважаємо, що в ОРД під методами слід розуміти способи отримання нових знань, що становлять інтерес для оперативних підрозділів, досудового слідства і суду під час здійснення ОРЗ, а саме опитування, огляд, спостереження. Жоден метод в ОРД не є самодостатнім, тому що завжди реалізується у сукупності інших загальнонаукових методів або дій. У цьому розумінні методи є інструментом пізнання тієї дійсності, в якій виконавець вирішує конкретні завдання.

Використання сукупності методів в ОРД становить зміст окремого ОРЗ. Шляхи вирішення конкретного завдання ОРД визначають

домінування окремого методу в ОРЗ, його умовну назву та впливають на організацію підготовки і тактику його проведення.

На нашу думку, співвідношення категорій «метод» і «захід» в ОРД можна розглядати таким чином: якщо метод – це сукупність прийомів і способів найбільш раціонального досягнення мети, то захід – це діяльність із застосуванням методу, тобто практична діяльність із реалізації методу. Таким чином, пізнання і пізнавальна сторона присутні як у предметному полі методу «опитування» в теорії ОРД, так і у предметному полі діяльності з реалізації методу – оперативно-розшукового заходу «розвідувальне опитування».

Підсумовуючи викладене, доходимо **висновку**, що *розвідувальне опитування* – це оперативно-розшуковий захід, що здійснюється у вигляді гласного або негласного безпосереднього або опосередкованого спілкування суб'єктів оперативно-розшукової діяльності або інших осіб (за завданням або дорученням уповноважених осіб) з об'єктами оперативно-розшукової діяльності з метою отримання чи перевірки інформації, необхідної для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Лаврик Ю. В. Науковий генезис використання підрозділами карного розшуку розвідувального опитування / Ю. В. Лаврик // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 25–26 верес. 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 80–82.
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника: <http://sum.in.ua>.
5. Опрос // Большая советская энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bse.info-spravka.ru/bse/id_56607.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Рус. яз., 1989. – 878 с.
7. Янковий М. О. Розвідувальне опитування як засіб удосконалення досудового слідства / М. О. Янковий // Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності : Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. Спец. вип. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. – № 3. – С. 66–73.
8. Євдокимов В. М. Особливості тактики оперативного опитування осіб, підозрюваних у вчиненні вбивства з використанням кримінального вибуху / В. М. Євдокимов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2005. – № 2, ч. 2. – С. 12–20.
9. Антонов К. В. Особливості застосування психологічних прийомів у розвідувальному опитуванні осіб для здобуття інформації, яка становить оперативний інтерес / К. В. Антонов, С. А. Панкін // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 1998. – Вип. 8 (1). – С. 75–85.
10. Сервецький І. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (станом на 1 лютого 2002 року) / І. В. Сервецький ; ред. Я. Ю. Кондратьєв. – Київ : Нац. акад. внутр. справ. – 2002. – 312 с.
11. Руденко М. М. Опитування в оперативно-розшуковій діяльності ОВС : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Руденко Михайло Михайлович. – Київ, 2011. – 19 с.
12. Козаченко И. П. Оперативно-розыскная профилактика преступлений. Становление и развитие / И. П. Козаченко // Проблемы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. – Киев : НИ и РИО КВШ МВД Украины, 1984. – 97 с.

13. Руденко М. М. Опитування в оперативно-розшуковій діяльності / М. А. Погорецький, М. М. Руденко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2008. – № 19. – С. 58–65.

14. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

Надійшла до редколегії 23.10.2015

КУПЕНКО С. А. СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ «РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНЫЙ ОПРОС»

Рассмотрены мнения советских, отечественных и зарубежных учёных относительно содержания понятия «разведывательный опрос». Выделены дискуссионные аспекты, влияющие на существование полемики вокруг дефиниции «разведывательный опрос» и на неоднозначное понимание её содержания среди учёных и практических работников.

Ключевые слова: *содержание, разведывательный опрос, оперативное подразделение, оперативно-розыскная деятельность.*

KUPENKO S. A. THE CONTENT OF THE CONCEPT OF «RECONNAISSANCE SURVEY»

The points of view of Soviet, domestic and foreign scholars on the content of the concept of «reconnaissance survey» have been considered. Debatable aspects that affect the existence of the controversy around the definition of «reconnaissance survey» and on the ambiguous understanding of its content among scholars and practitioners have been outlined.

Having analyzed various scientific approaches it is found out that the term «survey» in operative and search activities should include a number of mandatory elements that fully reflect its essence, in particular, the legal nature, tasks, subject, object, the character of the received information. However, so far a number of debate issues relating to the content of the concept of «reconnaissance survey» within operative and search activities has not been resolved yet. The fact is that so far there is no consensus among domestic specialists in the field of operative and search activities regarding the expediency of referring reconnaissance survey to the method of operative and search activities or operative and search measure, as well as the use of its single name – «reconnaissance survey» or «operative interviewing».

It has been grounded that the reconnaissance survey should not be considered as the primary mean of receiving initial operative and search information due to the presence of stable and clear definition of operative and search means.

As a result of the conducted research the author has suggested the definition of the content of the concept of «reconnaissance survey», which should be understood as operative and search measure carried out in the form of open or secret direct or indirect communication of the subjects of operative and search activities or other persons (according to the tasks or instructions of authorized persons) with objects of operative and search activities in order to obtain or verify the information necessary to meet the challenges of operative and search activities.

Keywords: *content, investigative survey, operative unit, operative and search activity.*